

СТРУКТУРНИЙ ПІДХІД ДО ПОНЯТТЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ

На основі теоретичного аналізу вітчизняної та зарубіжної науково-педагогічної літератури аналізується категорія “технологія” та особливості її реалізації у педагогічному навчальному закладі.

Людство весь час свого існування прагнуло до досконалості: духовної, фізичної, технічної, до спрощення фізичної та інтелектуальної праці. Науково-технічний прогрес ХХ століття надав такі можливості. Він приніс людству численні технології в різних галузях життя: багатьох сферах виробництва, інформатиці, медицині та ін.

Процес технологізації торкнувся й гуманітарної галузі знань, в тому числі освіти. У педагогіці все частіше вживається поняття “технологія”: педагогічна, освітня, навчальна... Складається враження, що це одне й те ж саме поняття. Полеміка з цього питання триває досьогодні. Розібратися у них можна за умови визначення складових кожного з понять. Розглянемо поняття “технологія” і “педагогічна технологія”.

Саме поняття “**технологія**” за словниковим тлумаченням означає (з грецької) *techné* – мистецтво, майстерність, вміння, а *logos* – вчення, поняття. У педагогіці воно прийшло з виробництва, в якому визначається як **сукупність методів** обробки, виготовлення, зміни стану, властивостей, форми сировини, матеріалу чи напівфабрикату, що здійснюються у **процесі виробництва продукції**. Значить, технологія включає в себе сукупність методів, що представляють її структурні елементи. Послідовність використання методів у кожному технологічному процесі відіграє роль алгоритму, за допомогою якого отримується запланований результат. Технології досягнення одного й того ж результату можуть змінюватись, вдосконалюватись за рахунок поновлення чи вдосконалення методів.

Поняття “педагогічні технології” вживалося вже у 20-ті роки ХХ ст. у працях із педології (рефлексології) А.А.Ухтомського, С.Т.Шацького, В.М.Бехтерева, І.І.Павлова. Але й тоді воно тлумачилося по-різному. Не вдаючись до докладного аналізу, відмітимо, що в одному випадку педагогічна технологія визначалась як сукупність прийомів і засобів, спрямованих на чітку і ефективну організацію навчальних занять, що нагадує виробничу технологію. В іншому – педагогічна технологія визначалась як вміння оперувати навчальним і лабораторним обладнанням, використовувати наочні посібники. Розбіжність тлумачень цього поняття очевидна.

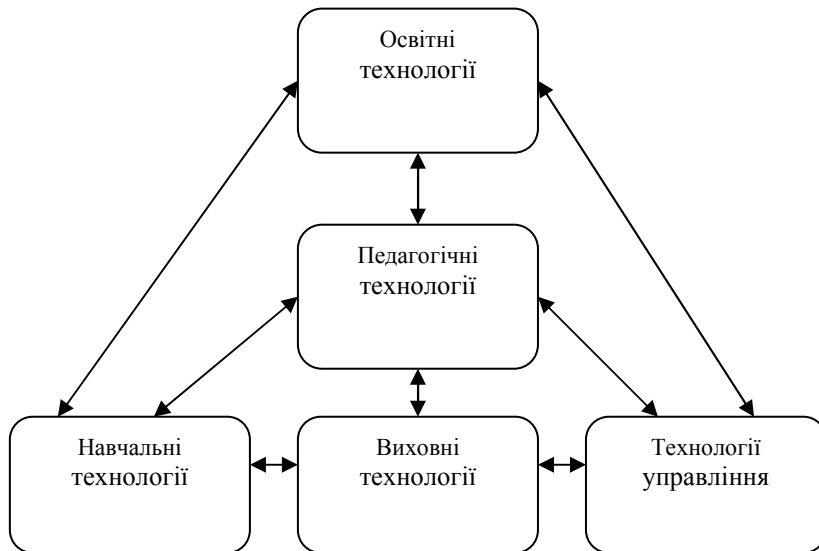
У наступні роки багатьма вченими з'ясувалась сутність поняття “педагогічна технологія”, його класифікація (Т.О.Ільїна, С.Г.Шаповаленко, Л.Салаї, Е.Бістерські, Л.П.Прессман, Д.Чернілевський, О.Філатов, Ф.А.Фрадкін, І.Я.Лернер, В.П.Безпалько, М.В.Кларін, В.О.Бухвалов, М.Сибірська, Б.В.Горячев, В.В.Гузєєв, А.М.Кушнір, В.М.Монахов, Г.К.Селевко, М.О.Чошанов, В.І.Євдокимов, І.Ф.Прокопенко, В.Ф.Паламарчук, Т.С.Назарова, В.В.Юдін та ін.). Тому зараз можна говорити про те, що поняття “педагогічні технології” отримало еволюційний розвиток у науці й розуміється не так однозначно, як це було на початку ХХ століття.

Незважаючи на велику кількість вчених, що визначали сутність даного поняття, ще й досі немає однозначного визначення поняття “педагогічні технології” (у педагогіці існує більш як 300 визначень цього поняття). Технології в педагогіці визначаються як: методи, прийоми, засоби навчання (В.Ф.Паламарчук, В.М.Шепель та ін.); процесуальна складова дидактичної системи (М.Чошанов); принципи навчання (В.В.Гузєєв та ін.); моделі навчання, які, до речі, раніше називались методиками навчання (наприклад, письму, читанню - Л.В.Занков, В.В.Рєпкін, А.Кушнір та ін.); спеціальна організація змісту навчання і добір до нього творчих завдань (В.О.Бухвалов та ін.); педагогічна техніка (І.А.Зязюн, А.О.Гін, М.Й.Красовицький); алгоритм процесу досягнення спланованих результатів (І.П.Волков); проектування процесу формування особистості учня (В.П.Безпалько, В.Ю.Питюков та ін.); підхід до опису педагогічного процесу (В.В.Юдін) тощо. Така різноманітність підходів до даного поняття аж ніяк не наближає до розуміння його сутності. А може вони всі разом і складатимуть його суть?

Найбільш цілісний підхід до визначення поняття “педагогічні технології” простежується у Т.С.Назарової – російської вченого-теоретика. Автор стверджує, що це поняття розвивалось адекватно еволюції педагогічної науки. У зв'язку з цим воно трансформувалося у нові: освітні технології, педагогічні технології, технології навчання. Т.С.Назарова дала кожному з них визначення, з'ясувала різницю між ними. Нею було доведено, що це рівні поняття “педагогічні технології”, на кожному з яких діє відповідна ієрархія цілей, завдань, змісту (див. схему 1).

Освітні технології відбивають загальну стратегію розвитку освіти, єдиного освітнього простору. Їх призначення – **прогнозування** розвитку освіти, його конкретне **проектування** і **планування**, передбачення **результатів**, а також визначення відповідних освітнім цілям **стандартів**.

Схема 1. Ієрархія і взаємозв'язок понять "технологія" в педагогіці

Прикладами освітніх технологій можуть бути концепції освіти, освітні закони, освітні системи. На сучасному етапі розвитку освіти - це: гуманістична концепція освіти; Закон про загальну середню освіту; система освіти в Україні (дошкільна від 3-х до 6-ти років, шкільна від 6-ти до 18 років, вузівська, післявузівська освіта) та ін.

Педагогічні технології. Якщо освітні технології відбивають стратегію освіти, то педагогічні - втілюють **тактику** їх реалізації (за Т.Назаровою) у навчально-виховний процес через моделі навчання, виховання і управління.

Кожен освітній заклад можна розглядати як модель у підсистемі загальної системи освіти, що належить певній освітній концепції, займає відповідне місце в освітній системі, підлягає існуючим законодавчим нормам.

Така модель включає сукупність змісту, форм, засобів (управлінських, дидактичних, розвиваючих, матеріально-технічних, інформаційних та ін.), адекватних впровадженій педагогічній парадигмі.

Щодо парадигм, то на сьогодні вченими визначено чотири основних педагогічних парадигми, що реалізуються у навчально-виховному процесі: *класична педагогіка* (акцентована на формуванні знань, тому доречно її називати знанневою), ще її називають авторитарною; *маніпулятивна педагогіка*; *педагогіка підтримки*; *інформаційно-комп'ютерна*. Наприклад, модель саморозвитку особистості (М.Монтессорі), модель проектів (парадигма маніпулятивної педагогіки); модель педагогіки співробітництва, гуманно-особистісна модель Ш.О.Амонашвілі, модель особистісно-орієнтованого розвиваючого навчання І.С.Якіманської, модульно-розвиваюча модель навчання (парадигма педагогіки підтримки); модель проблемного навчання, розвиваючого навчання (В.В.Давидов, Д.Б.Ельконін) (парадигма знанневої педагогіки); педагогічна модель вільної праці (С.Френе), вальдорфська педагогічна модель та ін.

Вирішувати освітні завдання у школі, яка працює за моделлю особистісно зорієнтованої освіти, майже неможливо, навіть частково використовуючи технології, що належать до парадигми авторитарної чи тільки маніпулятивної педагогіки. Перша навряд чи відповідатиме завданню розвитку особистості, як основному. Друга – позитивно впливає на розвиток особистості, але потребує спеціальних умов для навчання і виховання (мала укомплектованість вихованцями, зростання кількості педагогів і їх енциклопедична обізнаність, збільшення додаткового дидактичного матеріалу, спеціальної організації змісту освіти тощо).

Оптимальними для вирішення сучасних освітніх завдань вчені вважають парадигми педагогіки підтримки та інформаційно-комп'ютерної. Вони потребують спеціальної структуризації змісту, а до змісту - добору форм, засобів його реалізації. Завдання особистісно зорієнтованої освіти будуть вирішуватись за умови, коли управління навчальним закладом і навчально-виховний процес здійснюватимуться на однакових засадах особистісно зорієнтованого підходу.

Якщо парадигма моделі навчально-виховного процесу не співпадає з парадигмою управлінської моделі, то порушується єдність змісту, форм, засобів системної роботи навчального закладу. Це означає, що освітнє завдання не буде виконуватись повною мірою. Таким чином, можна зробити висновок, що педагогічна технологія відображає модель навчально-виховного й управлінського процесів освітнього закладу і об'єднує у собі зміст, форми та засоби кожного з цих процесів.

Педагогічні технології мають **змістовну** частину (мету і зміст навчання, виховання, управління) і **процесуальну** (засоби, способи, дії досягнення педагогічної мети). Процесуальна частина може включати в себе допоміжні технології:

1) організаційні технології: форми навчання (індивідуальні, групові, колективні, масові); 2) методи навчання і виховання; 3) інформаційні технології; 4) виробничі технології (індустрійні); 5) поліграфічні та ін.

Технологія навчання – близьке, але не тотожне поняття до поняття “педагогічна технологія”. Технологія навчання відбиває шлях освоєння конкретного навчального матеріалу (поняття) у межах відповідного навчального предмета, теми, питання.

Технологія навчання потребує спеціальної організації навчального змісту, адекватних йому форм і методів навчання. Так, наприклад, індуктивний шлях побудови змісту навчання потребує адекватних до нього форм і методів навчання. Це так зване традиційне навчання. Дедуктивний шлях побудови змісту навчання дозволяє використовувати проблемні методи навчання, модульно-розвиваючу форму. Але можливі й такі варіанти: до форм навчання спеціально добираються зміст і методи навчання, чи до методів - форми і структура змісту навчання. Наприклад, це може бути предметне навчання, ігрова технологія, технологія проблемного навчання (на рівні методу), інформаційні технології, технологія використання опорних схем, конспектів, класичне лекційне навчання, навчання за допомогою аудіовізуальних технічних засобів, система “консультант”, навчання за допомогою книги, система “репетитор”, індивідуальне чи дистанційне навчання, комп’ютерне навчання та інші навчальні технології.

Таким чином, зрозуміло, що, по-перше, поняття “технологія навчання” включає зміст, форми, методи навчання. По-друге, воно майже адекватне поняттю “методика навчання”. У свою чергу, технології виховання або управління також мають свій зміст, форми і методи.

Слід відзначити, що технології навчання, виховання, управління пов’язані з педагогічними та освітніми технологіями загальною ідеєю відповідної освітньої концепції, педагогічними парадигмами, змістовим наповненням функцій.

Але було б невірно сказати, що структура даних понять є завершеною. Так, деякі автори вживають поняття “педагогічна техніка” або “педагогічна технологія” у значенні “педагогічна техніка” (А.О.Гін, І.А.Зязюн, М.Й.Красовицький та ін.).

Педагогічна техніка відзеркалює рівень майстерності педагога. Від того, як і якими прийомами навчання і виховання він володіє, залежить рівень розвитку суб’єктів навчання (виховання).

Цікавими є прийоми педагогічної техніки, що розробив А.О.Гін. Автор розділяє їх на дидактичні та прийоми управління класом. Наведемо деякі приклади прийомів педагогічної техніки. Серед дидактичних прийомів педагогічної техніки пропонуються прийоми:

1. “Дивуй!”. Формула: вчитель знаходить такий кут зору, з якого буденне стає дивовижним.

2. “Відкладена відгадка”. Формула: на початку уроку вчитель дає загадку (дивовижний факт), відгадка якої в новому навчальному матеріалі.

3. “Лови помилку!”. Формула: пояснюючи матеріал, учитель навмисне робить помилки.

Деякі прийоми управління класом:

1. Прийом – “Демонстрація професійного рівня”. Формула: вчитель показує свій приклад виконання творчого чи складного завдання.

2. “Вихід за межі”. Формула: вчитель виходить за межі підручника.

3. “Введіть роль”. Формула: учень бере участь в управлінні навчанням, виконуючи певну роль. Під час лекції вчитель повідомляє певну теорію, гіпотезу, набір фактів. Як тільки в учня з’явився сумнів, він піднімає руку і говорить: “Я не вірю! Доведіть, що...” Такий прийом допомагає учням краще засвоїти тему.

4. “Резюме”. Формула: учні письмово відповідають на серію питань, у них відображають ставлення до уроку, предмета, вчителя... Резюме робиться раз на тиждень або на місяць.

Ці та багато інших прийомів використовуються відповідно до віку суб’єктів навчання, рівня їх розвитку, змісту, форм, моделей, принципів, закономірностей навчання. Це означає, що поняття “педагогічна техніка”, безумовно, пов’язане з поняттями “технологія навчання (виховання)”, “педагогічна технологія”, “освітня технологія”.

Таким чином, можна зробити висновок, що всі рівні педагогічної технології тотожні певній освітній концепції; крім цього, вони вміщують змістовий компонент (цілі навчання, управління зміст навчального матеріалу, зміст управління) та процесуальний компонент (форми, засоби, методи навчання, організація і управління навчально-виховним процесом).

Матеріал надійшов до редакції 20.09.2000 р.

Буркова Л.В. Структурный подход к понятию педагогической технологии.

На основании теоретического анализа отечественной и зарубежной научно-педагогической литературы анализируется категория «технология» и особенности ее реализации в педагогическом учебном заведении.

Burkova L.V. A Structural Approach to the Notion of Pedagogical Technology.

On the basis of theoretical analysis of home and foreign scientific and pedagogical literature the article analyses the category “technology” and peculiarities of its realization in a pedagogical educational establishment.